

10. *Куйбіда В. С.* Міське самоврядування і управління територіальним розвитком: історичні аспекти, сучасні реалії і проблеми удосконалення / Ін-т регіон. дослідж. НАН України. — Л., 1999. — 72 с.

11. *Куць Є. С.* Урбанізовані території. Методологія та практика планування і управління / Науково-дослідний і проектний ін-т містобудування Держбуду України. — Мелітополь, 2003. — 254 с.

12. Механізми державного управління та місцеве самоврядування / Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. — К., 2008. — 355 с.

13. *Нудельман В. І.* Проблеми єдиної методики прогнозування розвитку міст // Містобудування та територіальне планування. — К., 2003. — № 16. — С. 145—154.

14. Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: матеріали підсумкової наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 31 жовтня 2008 р. / Національна академія держ. управління при Президентові України; Одеський регіональний ін-т держ. управління / М. М. Іжа (ред. кол.) — О.: ОРІДУ НАДУ, 2008. — 468 с.

15. *Толкованов В. В., Гук А. К., Рахімкулов Е. Р., Щербак Н. В.* Правові інструменти Ради Європи з питань місцевого і регіонального розвитку та проблеми їх імплементації в Україні: наук. аналіт. док. та матеріали семінару з питань регіонального розвитку, м. Київ, 5—6 березня 2007 р. — К., 2007. — 349 с.

16. *Шрьодер П.* Стратегія місцевого та регіонального розвитку: методи, принципи та політичні засади / Ліберальний ін-т / Олег Блащук (пер.). — К., 2008. — 78 с.

Стаття подана до редакції 10.10.2011

УДК: 351.82 (330)

О. І. Білий, аспір.,
Інститут законодавства
Верховної Ради України (м. Київ)

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В ПРОЦЕСІ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуті механізми імпортозаміщення як складова стимулювання процесів структурної модернізації національної економіки України. Виявлено конкурентний потенціал національного виробництва (авіабудування, суднобудування, машинобудування) у стимулюванні імпортозаміщення та розвитку внутрішнього ринку країни. Особлива увага приділена імпортозаміщенню у сфері споживання енергетичних ресурсів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: механізм; імпортозаміщення; структурна модернізація; конкурентний потенціал; внутрішній ринок; енергетичні ресурси.

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены механизмы импортозамещения как составляющая стимулирования процессов структурной модернизации национальной экономики Украины. Выявлен конкурентный потенциал национального производства (авиастроение, судостроение, машиностроение) в стимулировании импортозамещения та развития внутреннего рынка страны. Особое внимание уделено импортозамещению в сфере потребления энергетических ресурсов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: механизм; импортозамещение; структурная модернизация; конкурентный потенциал; внутренний рынок; энергетические ресурсы.

ANNOTATION: In the article are considered mechanisms of import substitution as constituent of stimulation of processes of structural modernisation of national economy of Ukraine. Detected competitive national production potential of national production (aircraft building, shipbuilding and engineering) in stimulation of import substitution and development of the domestic market. The special attention is spared to import substitution in the field of consumption of power resources.

KEY WORDS: mechanism; import substitution; structural modernization; competitive potential; the internal market; energy resources.

В умовах загострення конкурентної боротьби (під тиском глобалізації та ризиків настання другої хвилі світової фінансово-економічної кризи), зростає потреба у посиленні уваги системи державного управління економікою до розвитку внутрішнього ринку, підвищення стійкості і конкурентоспроможності національного виробництва. Невід’ємною складовою цих процесів є стимулювання імпортозаміщення. Адаже саме імпортозаміщення спроможне зменшити залежність національної економіки України від критичного імпорту, послабити зв’язок між тенденціями розвитку внутрішнього ринку та коливаннями кон’юнктури на світових ринках, може зменшити залежність України від зовнішніх запозичень (у т. ч. — кредитів МВФ) тощо. Імпортозаміщення слід розглядати як важливу складову процесів структурної перебудови національного виробництва, складову структурної модернізації національної економіки України, що, у кінцевому підсумку, підвищить конкурентоспроможність національного виробництва, сприятиме зростанню зайнятості та соціальної стабілізації у суспільстві.

На актуальності впровадження політики імпортозаміщення як складової модернізації України наголошено у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України — наш стратегічний вибір» [1, с. 123]. Провідні українські вчені, у тому числі: О. І. Амоша, М. Г. Білопольський,

Ю. В. Макогон та ін. — розглядають імпортозаміщення як пріоритетну сферу державного управління економіки в умовах глобалізації та загострення конкурентної боротьби за ресурси розвитку [2, с. 232 та ін.]. На необхідності розвитку імпортозаміщення як умови підтримки та забезпечення державного суверенітету України у глобалізованому світі наголошували Я. А. Жаліло та Д. С. Покришка [3, с. 73]. Імпортозаміщення, як інноваційний механізм структурної модернізації, має потенціал «творчого руйнування» та створює дієві стимули до інноваційного прориву України, зазначають А. А. Чухно, З. С. Варналій, С. Г. Дрига та інші [4]. Водночас у сучасній українській економічній літературі питання щодо ролі механізму імпортозаміщення у системі структурної модернізації національної економіки висвітлено недостатньо мірою, що й актуалізує дослідження цього питання.

Метою статті є висвітлення ролі та функцій механізмів імпортозаміщення в процесі структурної модернізації національної економіки України. Для досягнення мети у статті поставлені та вирішуються наступні завдання:

- дослідити об'єктивну необхідність щодо розроблення ефективної стратегії та програми імпортозаміщення в Україні;
- визначити конкурентний потенціал галузевого виробництва України у сфері імпортозаміщення;
- виявити потенціал адаптації різних галузей національної економіки до викликів імпортозаміщення;

З огляду на підвищення конкурентоспроможності національної економіки України серед актуальних завдань — розвиток внутрішнього ринку країни та системи національного виробництва. Серед чинників, що стимулюють негайне вирішення цього питання — зниження залежності української економіки від імпорту, у тому числі імпорту засобів виробництва та готової продукції. У зв'язку з цим, у системі державного управління економіки на перший план виходять питання розроблення ефективної програми імпортозаміщення, що тісно пов'язано з розробкою стратегії та державних програм підвищення енергоефективності та енергозбереження, впровадження інноваційних технологій та практичної реалізації структурно-інноваційних зрушень.

Найбільшою перешкодою на шляху до імпортозаміщення в Україні залишається високий рівень фізичного та морального зношення основних виробничих фондів (за оцінками експертів у базових галузях української економіки він перевищує 60 %). На сьогодні, низькі темпи оновлення виробництва та відсутність державного стимулювання цих процесів не дозволяють швидко

змінити ситуацію на краще. Це призводить до збільшення технологічного розриву між Україною і розвинутими країнами світу, «консервує» проблему залежності України від імпорту готової продукції (у т.ч. станків, машин, обладнання) та енергоносіїв.

Для практичного впровадження в Україні імпортозаміщення, на рівні державної економічної політики серед пріоритетних мають бути визначені наступні цілі: розробка на впровадження на загальнодержавному та регіональному рівні державних програм щодо стимулювання розвитку та впровадження енергозберігаючих технологій (як для юридичних, так і для фізичних осіб); практичне впровадження у практику господарювання механізмів державно-приватного партнерства (у т. ч. із залученням механізмів бюджетного фінансування). Для розвитку та активізації процесів імпортозаміщення держава має активно стимулювати процеси технологічної модернізації, переоснащення та структурно-інноваційної перебудови реального виробництва, збільшувати випуск готової продукції, конкурентоспроможної як на внутрішньому, так і на світових ринках. Особливу увагу Україна має приділити збільшенню національного експортного потенціалу за рахунок наукоємних галузей виробництва (авіабудування, автомобілебудування, суднобудування тощо). Зокрема, конкурентоспроможним є потенціал українського авіабудування: виробництво літаків АН-70, АН-140, високотехнологічних кораблів (типу «Корвет») та ін. [5].

Реальний конкурентний потенціал мають й інші галузі національного виробництва: підприємства легкої та деревообробної промисловості; сільськогосподарське машинобудування та виробництво технічного обладнання для агропромислового комплексу; харчова та переробна промисловість тощо. Конкурентоспроможний національний промисловий комплекс має стати міцним підґрунтям формування реального виробництва та затвердження у світі іміджу України як високотехнологічної конкурентоспроможної держави.

Практичне впровадження намірів щодо імпортозаміщення потребує розробки державних програм імпортозаміщення. На жаль, у системі міжнародної торгівлі Україна продовжує позиціонуватись як країна, що спеціалізується на виробництві сировини та напівфабрикатів; має ємний відкритий ринок, спроможний споживати імпорт високотехнологічних товарів та готових товарів побутового призначення (легкові автомобілі тощо). Таке позиціонування робить українську економіку надзвичайно вразливою та залежною від імпорту. Програма імпортозаміщення має бути спря-

мована на підтримку вітчизняного товаровиробника, на розширення внутрішнього споживання товарів національного виробництва, на стимулювання розвитку внутрішньої виробничої кооперації з метою виготовлення імпортозамінної продукції і на цій основі — створення нових робочих місць та зростання добробуту українських громадян.

Вступ України до СОТ суттєво обмежив можливості задіяння протекціоністських заходів, упровадження політики захисту інтересів українських товаровиробників. Водночас, у системі національного виробництва залишаються ніші, які мають бути використані для стимулювання імпортозаміщення. Зокрема, йдеться про розвиток наступних напрямків: «Енергетика сталого розвитку» (на базі наукового парку «Київська політехніка»), що передбачає інноваційне оновлення діючих потужностей, модернізацію електростанцій, широке запровадження нових та відновлюваних джерел енергії, новітніх ресурсозберігаючих технологій; «Нові машини» (центр — м. Дніпропетровськ), що передбачає розвиток та активізацію інноваційної діяльності у сфері машинобудування та приладобудування (аналогів імпортному обладнанню); «Нові матеріали» (центр — м. Харків), що передбачає вдосконалення хімічних технологій, розробку нових матеріалів, розвиток біотехнологій — здатних створити конкуренцію імпортним аналогам [5].

Потужний потенціал щодо імпортозаміщення в Україні має виробництво напівпровідникових матеріалів на основі надчистого силіцію, германію, арсеніду галію, сполук $A_2 B_6$; скінтіляційних матеріалів, оптичних та конструкційних монокристалів; кераміки та надтвердих інструментальних матеріалів; матеріалів для перетворювачів енергії безполум'яних та екологічно чистих джерел тепла; органічних люмінофорів та барвників; біо-сумісних матеріалів тощо. Конкурентоспроможність таких матеріалів на світових ринках є надзвичайно високою. У межах внутрішнього ринку розвиток виробництва таких товарів сприятиме імпортозаміщенню, а також виходу національних товаровиробників на світові ринки.

Потужний потенціал щодо імпортозаміщення має науковий парк «Київська політехніка» (центр — м. Київ). Розвиток нанотехнологій (наноелектроніки, наноматеріалів, нанотехніки), мікроелектроніки, інформаційних технологій, телекомунікації тощо — не тільки сприяє імпортозаміщенню, але й стимулює експорт; реалізує завдання структурно-інноваційного прориву країни; є умовою успішного розвитку високих технологій національного по-

ходження. Нанотехнології широко застосовуються у світі в процесі виробництва порошкових матеріалів, нанокompозитів, напівпровідникових сцинтиляторів тощо.

Потужний потенціал щодо імпортозаміщення має Україна у сфері «біотехнологій» (центр — м. Львів), що передбачає розробку та випуск нових матеріалів, розвиток клітинної біотехнології, виробництво фармацевтичної продукції тощо. На цій основі в Україні створено підґрунтя для промислового виробництва імпортозаміщення лікарських препаратів та біологічно активних речовин; конкурентними є можливості щодо селекції та експорту нових високоякісних сортів зернових, кормових, овочевих і квіткових культур.

Реальний конкурентний потенціал щодо імпортозаміщення має такий напрям, як «Новітні силові установки та рушії» (з центром у м. Запоріжжя, м. Дніпропетровськ). На основі розвитку вітчизняного машинобудування передбачається налагодити виробництво засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів та пов'язаних з транспортом пристроїв і обладнання, комплектуючих виробів; налагодити розробку та впровадження новітніх технологій для їх складання (виготовлення). Потужний потенціал щодо імпортозаміщення має суднобудівна галузь (м. Одеса, м. Миколаїв, м. Севастополь). Суднобудівні заводи України здатні будувати та ремонтувати сучасні транспортні, рибпромислові та пасажирські судна, судна технічного флоту, військові кораблі. Україна входить до п'яти країн світу з замкненим циклом виробництва високотехнологічної продукції — танкобудування, що гарантовано забезпечує валютні надходження до державного бюджету [5].

В цілому, слід зазначити, що не у всіх галузях економіки України можна впровадити політику імпортозаміщення. Так, доцільно виокремити наступні групи галузей:

— галузі, імпорт за якими може бути заміщений українським виробництвом вже у короткостроковому періоді (наприклад — виробництво меблів замість експорту деревини, виробництво дитячого харчування, виробництво паперу тощо);

— галузі, розвиток яких у майбутньому можливий з частковим заміщенням імпорту за рахунок системного впровадження структурних зрушень, відстоювання та дотримання національних інтересів, цільової фінансово-податкової підтримки імпортозаміщення (наприклад, стимулювання розвитку в Україні альтернативної енергетики з метою зменшення енергетичної залежності від імпорту нафти та газу);

— галузі, де імпортозаміщення можливо реалізувати за рахунок створення на території України аналогічних імпорту виробництв (у тому числі, із залученням іноземних інвестицій та компаній, налагодження на цій основі спільного виробництва; наприклад — зборки автомобілів);

— галузі, де заміщення імпорту потребує довгострокової цільової державної підтримки та уваги. Насамперед, йдеться про вітчизняне машинобудування та виробництво сучасного обладнання, устаткування національного походження (це вимагає залучення інтелектуального потенціалу нації, надання інституційно-правової, фіскальної та фінансово-кредитної підтримки).

Висновки. Реалізація політики імпортозаміщення — важлива умова підвищення конкурентоспроможності національної (та регіональної) економіки. Разом з тим, розвиток імпортозаміщення не може порушувати вимоги СОТ, у тому числі — не може обмежувати принципи вільної конкуренції, вільного ціноутворення, рівності умов торгівлі для вітчизняних та іноземних товаровиробників (насамперед, йдеться про митну політику, заборону на збільшення митних бар'єрів з метою обмеження доступу імпорту до національного ринку тощо). Саме тому надзвичайно важливим при втіленні заходів імпортозаміщення є чітке визначення ролі держави — як справедливого арбітру; інституту, що може впливати на процеси в економіці виключно економічними методами.

Основним ресурсом реалізації державної політики імпортозаміщення є створення сприятливих умов для залучення інвестицій (національного та іноземного походження) до системи внутрішнього виробництва; податкове стимулювання реалізації структурно-інноваційних зрушень у реальному секторі національної економіки. Імпортозаміщення — це шанс для України позбавитись від принизливого статусу сировинної країни та увійти до складу розвинутих країн (у т. ч. до ЄС) на засадах рівноправного партнерства.

Література

1. Модернізація України — наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: НІСД, 2011. — 432 с.

2. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України: монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекар, М. Г. Білопольський, С. І. Юрій та ін. — ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. — Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. — 848 с.

3. Жаліло Я. А., Покришца Д. С. економічні засади державного суверенітету в глобалізованому світі // Стратегічні пріоритети. — 2011. — №. 2. — С. 73—83.

4. Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й. А. Шумпетера: Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції (14—15 жовтня 2011 р.). — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. — 336 с.

5. Практический семинар для высшего руководства регионов Украины. Кластерный подход к региональному экономическому развитию в Украине (27.04.2010) // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://www.feg.org.ua/ru/cms/projects/development_of_regions/seminar_pr

Стаття подана до редакції 17.10.2011

УДК 338.332.12:330:341

С. М. Гринецька, канд. екон. наук,
старш. наук. співроб.,
Інститут економіки промисловості НАН України

КРЕАТИВНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ — САМОРОЗВИТОК ЇЇ РЕГІОНІВ

АНОТАЦІЯ. Розкрито науково-теоретичні питання державного регулювання процесами саморозвитку регіонів. Запропоновано напрями удосконалення концептуального забезпечення процесів соціально-економічного саморозвитку регіонів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: саморозвиток регіону, державне регулювання соціально-економічного саморозвитку регіонів.

АННОТАЦИЯ. Раскрыты научно-теоретические вопросы государственного регулирования процессами саморазвития регионов. Предложены направления совершенствования концептуального обеспечения процессов социально-экономического саморазвития регионов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: саморазвитие региона, государственное регулирование социально-экономического саморазвития регионов.

ANNOTATION. The theoretical and scientifically methodical questions of government control of Economic Self-development territory. Directions of improvement of the conceptual providing of Economic and Social self development of a state Region territory/

KEY WORDS: Self regulation, Economic Self-development territory, Economic and Social self development of a state Region territory.